

Kansen voor de Nederlandse industrie

DRS. J. H. J. P. TETTERO*

De Adviescommissie inzake de voortgang van het industriebeleid (de Commissie-Wagner II), heeft zich o.a. beziggehouden met het opsporen van industriële activiteiten die in de komende jaren kansrijk kunnen zijn. De commissie-Wagner II bracht zo, op grond van statistische metingen en de inzichten van deskundigen, economische activiteiten bijeen die belangrijke perspectieven voor de Nederlandse industrie kunnen inhouden. In dit artikel geeft de auteur een indruk van de statistische methode die is gebruikt, en bespreekt hij kort dertien z.g. hoofdaandachtsgebieden van het beleid.

Inleiding

Toen in 1981 de Adviescommissie inzake het industriebeleid haar eerste rapport *Een nieuw industrieel elan* (het z.g. oranje boekje) publiceerde, werd daarin een belangrijke paragraaf gewijd aan het herindustrialisatiebeleid 1). De gedachte werd ontvouwd dat het herindustrialisatiebeleid zou moeten zijn gericht op een aantal z.g. „hoofdaandachtsgebieden” en „activiteitsvelden”. Deze hoofdaandachtsgebieden en activiteitsvelden zouden de basis moeten zijn voor de herindustrialisatie van Nederland.

In het tweede verslag van werkzaamheden geeft de adviescommissie een nadere uitwerking van deze hoofdaandachtsgebieden en activiteitsvelden 2). De lijst van industriële activiteiten die onder deze hoofdaandachtsgebieden en activiteitsvelden worden genoemd, onder meer gebaseerd op een drietal onderzoeken. Eén onderzoek was erop gericht vast te stellen welke toekomstige industriële activiteiten voor Nederland kansrijk zijn 3). Een ander onderzoek was erop gericht vooral vast te stellen welke huidige industriële activiteiten in Nederland kansen bieden in de komende jaren 4). In dit artikel zal een korte uiteenzetting worden gegeven van dit laatste onderzoek.

Methode van onderzoek

Ten einde een inventarisatie te maken van de huidige kansrijke industriële activiteiten, werd allereerst een omvangrijke statistische analyse verricht. Deze analyse had tot doel om alle industriële producten — gemeten in SITC-groepen (3-digit-niveau) — te karakteriseren naar twee belangrijke kengetallen:

- a) de omzetontwikkeling van de wereldhandel per SITC-groep, gerelateerd aan de omzetontwikkeling van de totale wereldhandel (periode 1976–1980);
- b) de relatieve positie van Nederland in het wereldhandelsvolume, primair gemeten door middel van het import/export-performancercriterium van Balassa 5).

De ratio achter deze wijze van beschrijven en ordenen van industriële producten is in hoge mate ontleend aan recente bedrijfseconomische inzichten. Daarin vindt men een toenemende consensus dat strategische continuïteit gebaseerd is op het vasthouden respectievelijk uitbouwen van sterke uitgangspunten, aangevuld met het versterken van marktpunten in groeimarkten. Op basis van de genoemde twee kengetallen zijn alle industriële producten op jaarbasis in te delen in vier kwadranten (zie de figuur).

De indeling van alle productgroepen in deze matrix geeft een

eerste indicatie van de relatieve sterkte van de Nederlandse industrie in ieder van de specifieke productgroepen. Verdere ondersteuning en verfijning op deze momentopname op wereldhandelsniveau ontstond door te kijken naar de relatieve marktgroei per productgroep in drie onderscheiden werellexportregio's (de EG-landen, de overige OECD-landen, en de niet-OECD-landen) en de relatieve positie die Nederland binnen elk van die regio's innam. Bovendien werd naar de verandering van de relatieve positie per productgroep gekeken. Uit deze beschrijving van kengetallen ontstond een eerste beeld welke productgroepen als sterk of kansrijk konden worden gekarakteriseerd.

Een toets op deze „statistische aftrap” was om een aantal redenen gewenst:

1. de analyse moest om technische gronden beperkt blijven tot 1980. Actualisering was derhalve nodig;
2. een sterke uitgangspunten betekent niet per definitie dat een productgroep ook in de toekomst kansrijk is. Een veelheid van factoren kan deze uitgangspunten onder druk zetten. Zo bleek in een aantal hoofdaandachtsgebieden dat toenemende internationale concurrentie vanuit nieuwe produktielokaties sterke posities te kunnen indammen;
3. aangezien de conclusies waren gebaseerd op een analyse van productgroepen gedefinieerd op 3-digit-niveau, konden er achter deze conclusies positieve en negatieve detailleringen schuilgaan, die een verdere precisering van kansrijke productgroepen of -items mogelijk maakten.

Door de sectordirecties van het Ministerie van Economische Zaken, het Ministerie van Landbouw en Visserij en een aantal

* De auteur is wetenschappelijk hoofdmedewerker bij de vakgroep Commerciële Beleidsvorming van de Erasmus Universiteit Rotterdam.

1) Adviescommissie inzake het industriebeleid, *Een nieuw industrieel elan*, Den Haag, juni 1981, blz. 35–40.

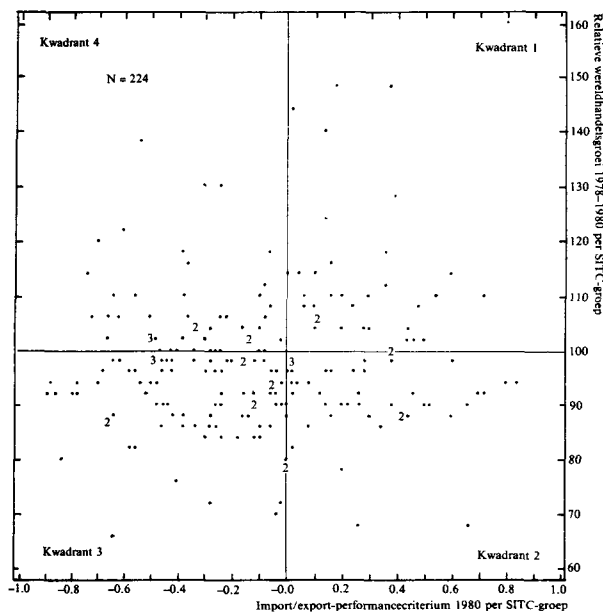
2) Adviescommissie inzake de voortgang van het industriebeleid, *Verslag van werkzaamheden 2, juli 1982–januari 1983*, Den Haag, januari 1983, blz. 6–18.

3) F. Prakke, *Toekomstige industriële activiteiten op basis van nieuwe technologische ontwikkelingen*, Studietoelichting voor Technologie en Beleid, Apeldoorn, januari 1983.

4) J. H. J. P. Tettero, *Positie en perspectieven van Nederland in de wereldhandel voor industriële producten en diensten*, Vakgroep Commerciële Beleidsvorming, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam, december 1982. Dit onderzoek is verkrijgbaar bij het Ministerie van Economische Zaken, Bureau Informatie (tel.: 070-79 63 48). Het derde onderzoek waarop bedoeld wordt, betreft: J. H. J. P. Tettero, *Het belang van de New Industrializing Countries (NIC's) in de wereldhandel. De positie van Nederland t.o.v. de NIC's*, Centrum voor Bedrijfseconomisch Onderzoek, Erasmus Universiteit Rotterdam, Rapport 8303-A, Rotterdam, januari 1983.

5) Gedefinieerd als: $(\text{export} - \text{import}) / (\text{export} + \text{import})$ per product.

Figuur. Portfolio van industrieproducten in Nederland

Toelichting

- Kwadrant 1: *relatieve groei van de wereldhandel voor een product in combinatie met een sterke exportpositie van Nederland.*
- Kwadrant 2: *relatief achterblijven van de wereldhandel voor een product in combinatie met een sterke exportpositie van Nederland.*
- Kwadrant 3: *relatief achterblijven van de wereldhandel voor een product in combinatie met een zwakke exportpositie van Nederland.*
- Kwadrant 4: *relatieve groei van de wereldhandel voor een product in combinatie met een zwakke exportpositie van Nederland.*

externe deskundigen op deze punten naar de statistische conclusies te laten kijken, ontstond een actueel en getoetst beeld over de kansrijke hoofdaandachtsgebieden en activiteitsvelden van Nederland.

De aldus verkregen inzichten t.a.v. industriële producten behoeven aanvulling voor die economische activiteiten die niet of nauwelijks statistisch kunnen worden gemeten. Door middel van „deskresearch” en interviews met experts werd daarom een schatting gemaakt in welke mate voor Nederland belangrijke sectoren als bouw, transitio (inclusief transport), handel en dienstverlening als kansrijk kunnen worden bestempeld. Tevens werd een poging gewaagd vast te leggen in welke mate Nederland t.a.v. een aantal hoofdaandachtsgebieden beschikt over belangrijke (exporteerbare) know how.

Belangrijke conclusies omtrent de hoofdaandachtsgebieden

De inzichten die — volgens de bovenbeschreven methoden — op het niveau van productgroepen werden ontwikkeld, behoeven een hernieuwde clustering op een dusdanige wijze dat recht werd gedaan aan het concept van hoofdaandachtsgebieden en activiteitsvelden. De essentie en waarde van dit concept is dat eindproducten, toeleveranties, kennis en kundigheden bijeen worden gebracht die verband houden met een bepaalde belangrijke economische activiteit. Bij de aldus geformuleerde hoofdaandachtsgebieden willen we inhoudelijk kort stilstaan.

Transito, inclusief vervoer en transport

Dat Nederland een belangrijke transitofunctie vervult en kan blijven vervullen, zal weinig verwondering wekken. De primaire doelstelling van beleid zal hier dan ook moeten zijn: het behoud van de transitofunctie in de EG, en het uitbouwen van die functie in de wereldhandelsstromen. In toenemende mate lijkt dit een verdergaande aansluiting van vervoersmethoden, en koppeling van fysieke en informatieve trajecten te vereisen (z.g. transitio-informatica). Het creëren, respectievelijk activeren van fysieke dis-

tributiecentra hangt hiermee samen. Een bijzonder punt van aandacht vereist het goederenvervoer. Versterking van deze positie is dringend gewenst.

Kansrijk is voorts de kennis die Nederland heeft opgedaan t.a.v. transitio, zoals „consultancy” m.b.t. havenaanleg, outillage en exploitatie, goederenbehandeling, distributietechnieken alsmede het leveren van goederen-behandelingsapparatuur, koelsystemen en distributie- en produktiemiddelen.

Agrarische en voedingsmiddelenindustrie

Ook op dit gebied is Nederland duidelijk kansrijk. We kunnen hierbij denken aan primaire producten, zoals vee, eieren, vis, groenten, aardappelen, en de sierteelt. Bovendien is Nederland sterk in een groot aantal producten die voortkomen uit de voedings- en genotmiddelenindustrie. We kunnen denken aan de vleessector, de zuivelsector, aardappelproducten, een veelheid van diverse producten met hoge toegevoegde waarde, waaronder voedingsingrediënten, kinder- en dieetvoeding, oliën en vetten, cacao en bier alsmede tabaksproducten.

Bij de toelieferingen aan de agrarische- en voedingsmiddelenindustrie doen zich kansrijke produktvelden voor zoals landbouwwerktuigen en -machines, een veelheid van machines voor de voedingsmiddelenindustrie, drankverpakkingen en massiefkartonverpakkingen. Eveneens neemt Nederland een sterke positie in bij de productie van stikstofrijke kunstmeststoffen.

Belangrijke mogelijkheden liggen ten slotte in activiteiten die samenhangen met geïntegreerde landbouw- en veeteeltprojecten. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan het exporteren van kennis en expertise op het gebied van landontwikkeling, ontwikkeling van landbouw- en veeteeltprojecten, maar ook aan het leveren van z.g. uitgangsmateriaal zoals fokrunderen, zaden, broedeieren en pootaardappelen, alsmede aan machines, distributie- en produktiemiddelen en distributietechnieken die bij deze projecten nodig zijn.

(Water)bouw en infrastructuur

Nederland neemt internationaal een vooraanstaande positie in bij (water)bouwwerken, zoals havens, wegen, rioleringen en de daarmee verbonden baggerwerken. Dit geldt ook voor het aanleggen van pijpleidingen voor aardgastransport. Inspelen op de kansen die zich voordoen in landen die over aardgasreserves beschikken lijkt kansrijke mogelijkheden te bieden. Op het gebied van de woningbouw zullen slechts kansen ontstaan als Nederland in staat blijkt om aanvaardbare vormen van „low cost housing” te ontwikkelen. Wellicht dat de druk die nu op de Nederlandse bouwproductie rust een stimulans kan zijn om ook in deze richting initiatieven te ontwikkelen.

Op het gebied van drinkwatervoorziening en waterzuivering beschikt Nederland over veel know how, zowel bij consultants als bij aannemers. T.a.v. de aanleg en het ontwerp van vliegvelden beschikt Nederland over hoogwaardige consultancy-kennis alsook over kansrijke toeleveranties op het gebied van verkeersregelapparatuur, verkeersleiding vliegverkeer e.d.

Op het gebied van de energie-opwekking en -distributie heeft Nederland primair mogelijkheden voor zover het gaat om kleinschalige energie-opwekking. Toeleveranties van kleine generatoren, motoren en windmolens lijken kansrijke perspectieven te bieden. Op het gebied van de verlichtingsindustrie en verlichtingsarmaturen neemt Nederland internationaal een vooruitstrevende positie in.

Ten slotte kan als kansrijke mogelijkheid worden genoemd kennisexport die mogelijk is bij planmatige landontwikkeling en landinrichting.

Off shore

De ontwikkeling van de energieprijzen is sterk bepalend voor de mate waarin de off-shore-industrie kansrijk kan worden geacht. Aangezien de verwachting bestaat dat deze industrie op langere termijn kansen biedt, zal het beleid op korte termijn er vooral op moeten zijn ingesteld om bestaande deskundigheden, die in de Nederlandse industrie aanwezig zijn te continueren.

De Nederlandse industrie heeft kansrijke mogelijkheden op

het gebied van ontwerp en bouw van exploratie- en exploitatie-uitrusting, alsmede in een aantal toelieferingen, zoals geologisch-geotechnisch onderzoek, toelieferanties voor de diamantindustrie, lastechniek, elektro- en regeltechniek, installatie en transport van exploitatieplatforms. Evenzo heeft Nederland een belangrijke positie t.a.v. het leggen van pijpleidingen.

In de dienstverlening t.b.v. de off shore heeft Nederland kansrijke mogelijkheden in transport en bevoorrading tijdens exploitatie, automatisering, afstandsbesturing en -regeling, telecommunicatie en verkeersregeling.

Veredelingschemie

Bestudering van de sector chemie laat zien dat Nederland in zeer veel chemische producten een vooraanstaande positie heeft op de internationale markt. Toch biedt deze sterke uitgangspositie bescheiden mogelijkheden voor kansrijke toekomstige activiteiten. De overcapaciteit in de westerse landen, alsmede de opbouw van nieuwe capaciteit door OPEC-landen in aardolieraffinage en petrochemie verhinderen dat hier veel nieuwe kansen zullen liggen.

Kansrijke mogelijkheden liggen wel in producten met hoge toegevoegde waarde, ook wel fijnchemie geheten, zoals industriële chemische producten als kunststoffen, harsen en lijmen. Kansrijke mogelijkheden liggen verder in eindproducten als verf, kunststof en kunststofverwerking. Omdat ook in de chemie de internationalisatie voortschrijdt, lijkt export van aanwezige kennis tot de kansrijke mogelijkheden te behoren.

Kantoorsystemen

Op het gebied van kantoorapparatuur heeft Nederland vooral kansrijke mogelijkheden in copieermachines, mede omdat deze positie mogelijkheden in zich heeft om aansluiting te verkrijgen bij het kantoor van de toekomst. Evenzeer geldt dit voor documentatiesystemen.

Telecommunicatie en media

De verwachting is dat deze markt de komende jaren internationaal sterk zal groeien. Nu Philips erin is geslaagd samenwerking te vinden met andere aanbieders op het gebied van ontwikkeling en verkoop lijken de telefonie-activiteiten kansrijk. Ook hier geldt dat de uitgangspositie van Nederland dusdanig is dat aansluiting kan worden gevonden bij nieuwe technologieën die in de sfeer van telecommunicatie zullen worden gebruikt. Reken men audiovisuele producten ook tot het hoofdaandachtsgebied telecommunicatie, dan kan worden vastgesteld dat Nederland een goede uitgangspositie heeft. Zoals reeds eerder betoogd 6), lijkt commercialisatie van het facilitair bedrijf van de NOS in samenwerking met een aantal vooruitstrevende uitgeverijen een noodzakelijke voorwaarde om deze kansen ook te materialiseren.

Transportmiddelen

Ofschoon een aantal markten waarop transportmiddelen worden verkocht een stagnerende en zelfs teruglopende tendens vertoont, kan toch worden vastgesteld dat de Nederlandse industrie op een aantal gebieden een belangrijke positie inneemt en kan innemen. Dit geldt voor producten als trucks, bussen, trailers, in het bijzonder op markten die buiten de OECD-landen liggen.

Evenzo neemt Nederland een belangrijke positie bij de productie van vliegtuigen voor de korte en middellange afstand in, ook in belangrijke mate in niet-OECD-landen. Op het gebied van scheepsbouw en baggermateriaal liggen de kansen primair in specialistische producten zoals containerschepen, LPG-tankers, supply-schepen, sleepboten, patrouilleboten, havensleepboten e.a., alsmede baggermateriaal, zoals cutterzuigers, slijphopperzuigers e.a.

Medische technologie

In een aantal medische producten heeft de Nederlandse industrie een vooraanstaande positie. Het uitbouwen van deze positie

en het benutten van afzetmogelijkheden in groeiende markten, vooral in de niet-OECD-landen, lijkt kansrijk te zijn. Daarbij moet worden gedacht aan röntgenapparatuur, apparatuur voor fysiotherapie en revalidatie, en medische informatie- en automatiseringssystemen.

Productiebesturingssystemen

Omdat veel kansrijke mogelijkheden vooral voortkomen uit de toekomstindustrieën kan hier slechts als kansrijk worden genoemd: meet- en regelsystemen, waaronder weegwerktuigen en optische producten.

(Consumenten)elektronica

Ook dit is een hoofdaandachtsgebied, waar de mogelijkheden van de toekomstindustrieën primair van belang zijn. Op dit moment neemt Nederland een sterke positie in op het gebied van geïntegreerde circuits voor consumententoepassingen.

Aangezien de verwachting leeft dat hiervoor nog vele toepassingen zullen opkomen, is dit een kansrijke sector te noemen.

Milieu

Kansrijke mogelijkheden liggen hierop het gebied van de meet- en regelapparatuur voor milieubeheersing.

Defensie-uitrusting

Deze markt is sterk afhankelijk van overheidsbeslissingen. Belangrijke posities neemt de Nederlandse industrie in op het gebied van:

- uitrustingsgoederen t.b.v. de marine, zoals mijnenjagers, oppervlakteschepen en onderzeeboten;
- militaire voertuigen;
- radar- en luchtdoelapparatuur.

Wil dit hoofdaandachtsgebied kansrijk blijven dan zal het verkrijgen van regelmatige exportorders noodzakelijk zijn.

Enkele nabeschouwingen

Uit de veelheid van gedachten die het bovenstaande onderzoek oproepen, willen we er hier twee nader aanduiden.

Indien we even uitstijgen boven de details van alle analyses, dan komen drie typen van problematiek naar boven die voor herindustrialisatie van belang zijn:

1. er zijn produktvelden waar het behouden van de positie op de EG-, resp. westerse markten een probleem van de eerste orde is; hierbij is te denken aan bulkchemie, transitio, en grote delen van de agrarische en voedingsmiddelenindustrie. Beleid dient hier primair zorg te dragen voor een voldoende concurrentiepositie t.o.v. andere westerse aanbieders;
2. er zijn produktvelden waar het primaire probleem is vanuit de bestaande positie aansluiting te verkrijgen met nieuwe technologieën; te denken valt aan kantoorsystemen, telecommunicatie en media, (consumenten)elektronica en productiebesturingssystemen. Hier dient het beleid primair gericht te zijn op voldoende maatschappelijke en economische infrastructuur, die nodig is om nieuwe technologieën ingang te doen vinden;
3. ten slotte zijn er een belangrijk aantal produktvelden met kansen kunnen in niet-traditionele internationale markten. Het is opvallend dat een belangrijk aantal van de hoofdaandachtsgebieden hiertoe gerekend kunnen worden. Men denke aan activiteitenvelden uit agrarische- en voedingsmiddelenindustrie, (water)bouw en infrastructuur, transitio, trans-

6) Bakkenist, Spits en co., *Mogelijkheden voor de audiovisuele software-sector in Nederland*, Amsterdam, 28 maart 1982.

portmiddelen en medische technologie. Gelet op de bijzondere problemen en risico's die het betreden van deze markt oproept, zou het beleid hier vooral gericht moeten zijn op het optimaliseren van de entreekansen. Het is niet duidelijk of de bestaande beleidsmatige en financiële structuur bij overheid en overheidsorganisaties hiertoe voldoende is. Het is het overwegen waard om de veelheid van organisaties die zich nu met deze vraagstukken bezighouden te centreren in een maatschappij voor internationale projecten.

Een tweede nabeschouwing van geheel andere aard betreft de aanpak van het onderzoek. De korte tijd die de Adviescommissie was toegemeten voor het onderzoek, betekende dat lang niet alles wat men zou wensen, kon worden onderzocht. Wordt — conform de commissie aanbeveelt — elke twee jaar een dergelijk onderzoek geactualiseerd, dan lijkt het zinvol daarbij een aantal zaken in acht te nemen:

- men dient de mate van detaillering en de actualiteit van het databestand te verhogen door directe aansluiting te zoeken bij het CBS, dat binnenkort distributeur zal worden van gedetailleerde OECD-data (4-5-digit-niveau);
- men dient op systematischer wijze toekomstanalyses toe te voegen aan analyses die op het heden zijn gericht;
- men dient meetvariabelen en instrumenten te ontwikkelen om andere relevante data op het genoemde detailniveau beschikbaar te krijgen. Hierbij kan men denken aan maatstaven als bruto en netto toegevoegde waarde en rendement.

Als dit tot stand kan komen, lijkt het mogelijk een management-informatiesysteem te krijgen dat nodig mag worden geacht voor het nemen van beslissingen door de overheid t.a.v. het industrie- en herindustrialisatiebeleid.

J. H. J. P. Tettero